

UDK 821.163.4.09-31

Pregledni rad

Sofija KALEZIĆ (Podgorica)

Fakultet za crnogorski jezik i književnost – Cetinje

pgstudio@t-com.me

ROMANI ZA ĐECU I OMLADINU ANTA STANIČIĆA

Rezime: U radu *Romani za decu i omladinu Anta Staničića* autorka Sofija Kalezić piše o proznim ostvarenjima navedenog književnika, koji je uspio da izgradi jedan od najkvalitetnijih obrazaca crnogorske literature namijenjene mladima. U njegovim romanima *Mali pirat*, *Bambusov štap*, *Ratni brod*, „*Velika sultanija*“, *Afrikanac*, *Galebovo gnezdo*, *Kojim putem*, *Afrikanče?*, *Priča o Sunici*, *Beskućine kuće*, *Tajne veriga* i *Nemirna* i proznim zbirkama *Binga*, *Minuš* i *Đerdan priča za decu* umjetnički su dočarani Budva, Tivat, Bokokotorski zaliv, a veći dio asocijacija vezan je za piščevo djetinjstvo, putovanja i plovidbe. U njegovim ostvarenjima zbivanja su opisana na veoma dinamičan i talentovan način. Doživljaji junaka su neobični, dok je jezik Boke Kotorske živopisan i pun italijanizama i arhaizama, što čini posebnu draž svih čitalačkih uzrasta prilikom recipiranja njegovih ostvarenja.

Ključne riječi: *književnost, деца, omladina, roman, Jadran, avanture, pirat*

Anto Staničić (Tivat, 1909 – Beograd, 1991) je dominantni predstavnik pustolovno-realističke crnogorske proze za decu i mlade. Takvu poetiku on razvija već od prvoga svog romana *Mali pirat*, sve do posljednjega pod nazivom *Nemirna*. Nakon ostvarenja *Mali pirat* (1956), koji je već šezdesetih uvršten u nastavne programe obavezne lektire za osnovnoškolsko obrazovanje u Crnoj Gori i drugim republikama nekadašnje Jugoslavije, slijede *Bambusov štap* (1959), *Ratni brod*, „*Velika Sultanija*“ (1964), *Afrikanac* (1971), *Galebovo gnezdo* (1980), *Kojim putem*, *Afrikanče?* (1984), *Priča o Sunici* (1985), *Beskućine kuće* (1987), *Tajne veriga* (1988) i *Nemirna* (1991).

Staničić je objavio knjigu pripovjedaka *Priče na granici istine* (1952) i tri zbirke priča: *Binga* (1974), *Minuš* (1977) i *Đerdan priča za decu* (1979), koje zajedno sa njegovim romanima, čine korpus pustolovno orijentisanih ostvarenja namijenjenih mladima. Piščev zavičaj – primorje i more predstav-

ljaju osnovni prostor na kojem se realizuje radnja većine njegovih djela. Fabula Staničićevih romana ispričana uvjerljivim realističkim manirom, najčešće je istorijski zasnovana, što je upadljivo i u njegovim zbirkama priča za decu.

„Rođen je na jadranskoj obali, u Tivtu, 1909. godine“, o piščevom kraju i motivima primorja koji su predstavljali nepresušno vrelo Staničićeve proze pisao je Slobodan Ž. Marković, „i kraj zavičajnog mora proveo rano detinjstvo, sjedinjujući plavilo svojih očiju sa vodenim prostranstvom, upijajući talasanje pučine i valova, spoznajući da su oni lepota i opasnost, nosioci ljudske sreće i nesreće. Gledao je kako se od obale otiskuju brodovi i barke i osećao kako ih ljudi željno, sa radošću ili strepnjom sačekuju. Prostrani kotorski zaliv, njegove uvale i kuće poredane okolo njega bili su prožeti tim *čekanjima* i *strepnjama*, nosile su ljudske istorije koje su se u njima rađale i čuvale svoje tajne dalekih putovanja i povrataka“.¹ Očigledno da je ovakav inspirativni ambijent mamio radoznalost dece, podstičući ih na snove o daljinama i avanturama.

Staničićev prvi roman *Mali pirat* (svega deceniju nakon publikovanja objavljen u Pragu na češkom, u Ljubljani na slovenačkom, u Skoplju na makedonskom i Novom Sadu na mađarskom jeziku), ostao je njegovo najznačajnije i kritički najviše praćeno djelo. Ovo ostvarenje počinje upoznavanjem čitaoca sa kapetanom Špirom i njegovom ženom Anđom. Najvažniji lik u romanu je njihov četrnaestogodišnji sin Miljan, koji mašta da krene očevim stopama i postane moreplovac.

U *Malom piratu* pisac kazuje kako o životu grupe mornara koji su živjeli prije više od trista godina, tako i o bokeljskim običajima. Jedno od njegovih osnovnih tematskomotivskih područja je pobuna mornara iz Boke. Predvođeni kapetanom Ilkom oni žele da se osvete Ali-Kosi, koji je kidnapovao Ilkovu sestru Jelenu. Mjesto radnje je Jadransko more, a vrijeme njenog odigravanja je XVIII vijek. Posebno pažljivo je građen umjetnički lik dječaka Miljana, koji je snalažljiv i hrabar. U prvom dijelu romana, on je privržen Ali-Kosi zbog plana ostalih mornara. Iako je oplovio skoro cijelo Jadransko more, najviše voli svoj zavičaj.

Prvi dio ili *Dobro jutro, dobri sine* je uvod, dok je u drugom dijelu romana – *Mali od palube* opisan jedrenjak koji izlazi iz Boke sa pratnjom od deset malih čamaca u kojima su stanovnici Boke, raspoloženi da vide tim pobunjenika. U trećem dijelu – *Brod na vidiku* opisana je posada pobunjenika. Posebno su uspjele prikazani bokeljski običaji – otac prvi čestita sinu ili kćeri vjenčanje, dok mladić prije ženidbe u dvorištu sadi drvo masline. Likovi su eksponirani u širokoj lepezi, od onih koje predstavljaju članovi porodice (brat Ilko, otac Špiro, majka Anđa, sestra Jelena), do Ali-Kose, Mlečanina i sinjor Anđela.

¹ Slobodan Ž. Marković, *Djelo za mlade Anta Staničića*, u hrestomatiji Slobodana Kalezića: *Crnogorska književnost u književnoj kritici VI (Neorealizam I)*, Univerzitet Crne Gore, 2003, str. 292.

U domenu lingvističkih kvaliteta romana, posebno zadivljuje vješta upotreba italijanizama i romanizama, od kojih je sastavljen rječnik nepoznatih termina izložen na kraju knjige: *ankora* – sidro, *arivali* – stigli smo, *barel* – drvena posuda, *barćetan* – izobilan, *bark* – jedrenjak sa tri jedra, *brik* – vrsta jedrenjaka, *bunaca* – tišina, *busola* – kompas, *dondo* – bokeljski izraz za strica, *konte* – plemić, *kuvijerta* – paluba, *lagum* – pokop, *maestro* – učitelj, *noštrom* – najstariji mornar na brodu, *prova* – pramac, *provider* – starješina i sl.

Roman je izuzetno uzbudljiv, a njegova osnovna vaspitna vrijednost sadržana je u tome što decu uči da budu istrajni u svojim željama, makar se one sastojale najvećim dijelom od mašte. Čitanje ostvarenja *Mali pirat* kod učenika osnovnoškolskog uzrasta budi želju za plavim daljinama i junačkim podvizima.

Živo vođenim dijalozima, uz dokumentovanost i motive pronađenog zapisa, autor na literarno ubjedljiv način stvara elemente romanesknog svijeta. U ukupnoj predstavi koju Staničićevo djelo emanira, fabulativna zanimljivost ima važnu ulogu, otkrivajući izuzetnog junaka, putem cijelog spektra pozitivnih osobina, koji su uz uvjerljive opise prirode važni strukturni elementi – nosioci sadržajne sugestivnosti. Avanturističkim prosedeom ili sudbinskim čekanjem, autor zaustavlja akciju, što potencira stvaranje različitih moralnih i etičkih stavova likova.

„*Bambusov štap* nastavak je prethodne priče“, o narednom Staničićevom romanu pišu Muris Idrizović i Dragoljub Jeknić. „I ovde je glavni junak Miljan, ali više ne kao dečak i mali pirat, već kao mladi pomorac koji je stekao veliki ugled i kome predstoje plovidbe i jedrenja u svojstvu kapetana broda. Kroz koji dan će on isploviti na svoj prvi zadatak, ali od samog početka počinju peripetije i uzbuđenja. U osnovni tok priče ugrađena je i ljubavna romaneskna relacija, emotivno-ljubavni trougao Miljan – devojka iz naroda Ružica – lepa kontesina. Delo ima brojne odlike dobrog kriminalnog romana, ali najbitnije je to da je Staničić ispričao uzbudljivu priču o Miljanovoj borbi za ljudskost, o prilikama iz kojih se naslućuje skoro propast Mletačke Republike, o podmuklosti providura, o izdajstvu domaćih ljudi koje su Mlečani potkupili dajući im bogata imanja“.²

Zbog tematike svojih romana i načina na koji eksponira istorijsku i kulturološku građu našeg Juga, Staničić je u kritici nazivan romanesknim hroničarem Boke Kotorske. Ovaj stvaralac oživljava jedan minuli svijet i njegove kulturne obrasce, što je osim prvog djela, na posebno uspio način eksponirano u *Ratnom brodu* „*Velika Sultanija*“, koji je jedan od najuzbudljivijih romana

² Muris Idrizović/Dragoljub Jeknić, *Anto Staničić*, u knjizi istoimenih autora: *Književnost za djecu u Jugoslaviji*, Književna zajednica „Drugari“, Sarajevo, 1989, str. 51–52.

ovog pisca. U ovom djelu, rađenom na tačnim istorijskim podacima, radnja se odigrava u doba velike turske moći, u vrijeme kada je Turska dominirala Sredozemnim morem. Ponos mornarice bio je brod „Velika Sultanija“ sa posadom od oko 800 mornara i 80 topova. Brod, koji je predstavljao „strah i trepet“ cijelog Sredozemlja uspijeva da zarobi mornar Petar Želalić, kapetan iz Bijele. Ostvarenje koje sadrži romantičarsku intonaciju i avanturističke motive, napisano je u najboljem maniru Staničićeve pustolovne proze, pune poetizovanih deskripcija.

U romanu *Afrikanac* riječ je o dječaku koji ovaj nadimak dobija vrativši se iz Afrike sa majkom. Četrnaestogodišnji Mirko, koji ostaje bez oca, lažno je optužen za krađu tašne beogradske turistkinje – načelnikovice. Svi dječaci maloga primorskog mjesta vole Mirka jer je pouzdan i dobar drug, koji se radeći kao nosač bori za svoj i majčin život. Kapetan Luka pomaže mu da nađe zaposlenje kao motorista na čamcu. Roman posvećen temi dječaka koji se iskreno raduje što će imati čamac kojim će prevoziti putnike, ali i njegovom razočaranju u odrasle, uči mališane da ne treba da priznaju ničiju vlast i silu, te da budu odgovorni i samostalni.

I u narednim ostvarenjima ovaj književnik piše o starim vremenima, plovidbi jedrenjaka, trgovanju, krijumčarenju i pohodima ratnika. Staničić tretira vrijeme u kojem je Boka Kotorska bila pod vlašću Mletačke Republike, u kojem su bokeljski pomorci trgovali između Kotora i Budve ka Veneciji i Ankoni. Mnogi Kotorani živjeli su u italijanskim primorskim gradovima, snalazeći se za život vještom plovidbom i trgovinom.

„Sam Tivat ne bi bio plav da sva Boka nije čarobno plava“, Anto Staničić u knjizi Ivana Cekovića (*Poznanstva s dečjim piscima*) govori o Boki Kotorskoj kao svome vječitom inspirativnom podsticaju. „Još se nije rodio umjetnik koji može da spravi takvu plavu boju koja bi bila zaista samo bokelj-ska. Prije zalaska sunca i Lovćen je ogrnut tom bojom jer je plavoj boji tada sve podređeno. Nešto kasnije ona nastaje i ustupa mjesto crvenim zracima, crvenoj boji, crvenijoj od krvi. Taj prelaz – to je ljepota, to je sjaj, to je bogatstvo, to je raskoš, to je san... Još kada se na vrhu Lovćena bude ukazao gorostasni Njegošev lik, isklesan rukom majstora Ivana Meštrovića, onda tu niko nema niti šta da doda, niti da oduzme. Odatle, sa tih visina svako će moći da vidi, da bolje sagleda i da sabira ljepote Boke. Plavu boju, boju mladosti svake večeri smjenjuje crvena. A te boje, boje čežnje i napretka, odraz su vjekovnih težnji moga zavičaja. Zato volim tu boju“.³

Deca u ostvarenjima Anta Staničića locirana su po pravilu u primorski ambijent, u kome osećaju čari prave sreće. Ovaj autor je osetio elementarnu

³ Ivan Ceković, *Poznanstva s dečjim piscima* (Anto Staničić), autorsko izdanje, Beograd, 1972, str. 114.

snagu prirode, a iz prirode je upio zvuke i pokrete, tajanstva iskonske ljepote. U romanu *Galebovo gnezdo* čitalac prati priču vezanu za sudbinu junaka Boška kroz kratke događaje vezane za život kapetanove porodice na brodu. Istovremeno, on pripovijeda o brodolomu i spašavanju dječaka, te njegovim susretima sa dobrim i lošim ljudima.

„Iako iskidana, fabula u ovom romanu je dinamična jer je građena na neizvesnostima, na njihovom savladavanju i na snažnim doživljajima“, ističe Slobodan Ž. Marković. „U kolu nepritika sa kojima se iznenada počeo hvatati, Boško je ispunjen težnjom da stigne u očev zavičaj, u očevo rodno mesto koje nikad nije video, jer se rodio na brodu. Nestankom – potapanjem broda kao jedinog prostora koji je dobro poznao i koji mu je bio oslonac, očeve šture priče o zavičaju postaju dečakov *san*, *nadahnuće* i *zov* u kojima nalazi podršku u borbi sa teškoćama i nedaćama“. ⁴ Za roman *Galebovo gnezdo* Staničić je dobio nagradu „Politikinog zabavnika“ (1981).

Binga je zbirka priča u kojoj je nadređena priča tematski posvećena istoimenom ovčarskom psu. U njoj autor piše o tome kako od šteneta postaje inteligentan i rasan pas, obučen za otkrivanje lopova. Ovde dolazi do izraza Staničićeva ljubav prema životinjama, a mladim čitaocima nije teško da shvate njegovu poruku – mi nijesmo samo ono što su nam priroda i porijeklo odredili, nego i ono što uspijemo da napravimo od sebe.

U *Galebovom gnezdu*, Boško – koji nije rođen na čvrstom tlu, iskusivši nestabilnost i nestalnost svoga rodnog mjesta – broda, razvija u sebi žudnju za novim zavičajem od kojeg se otac otisnuo i prije nego što ga je donio na svijet. Stoga po sudu citiranog kritičara „u motivu žudnje da se dopre do čvrstog tla možemo sagledati neku vrstu angažovanosti savremenog čoveka, koji se u svetu promena, sukoba, velikih ljudskih potresa ipak u svom opredeljenju orijentiše ka traženju izvesnog oslonca. U ovoj knjizi proze rađa se jedan konkretni društveno angažovani odnos“. ⁵ *Galebovo gnezdo* je roman čistih filmskih sekvenci i dinamične radnje, koje u sebi sublimira elemente više tipova romana, od avanturističkog i ljubavnog do akcionog i pustolovnog.

Naredni roman ovog književnika *Kojim putem, Afrikanče?*, zapravo predstavlja novu verziju priče o dječaku Afrikancu i njegovoj majci. Prvi dio ostvarenja ne razlikuje se mnogo od onoga na čijem je predlošku pisan, ali u drugome dijelu pisac prati razvoj svijesti ljudi u malom primorskom gradiću

⁴ Slobodan Ž. Marković, *Djelo za mlade Anta Staničića*, u hrestomatiji Slobodana Kalezića: *Crnogorska književnost u književnoj kritici VI (Neorealizam I)*, Univerzitet Crne Gore, 2003, str. 295.

⁵ Slobodan Ž. Marković, *Društvena angažovanost u literarnom stvaralaštvu za decu*, u knjizi istoimenog autora: *Zapisi o književnosti za decu III (pojave, žanrovi, recepcija)*, Beogradska knjiga, Beograd, 2003, str. 164.

kojem se primiće rat. Među dojučerašnjim prijateljima i komšijama dolazi do raslojavanja, političkog i ideološkog konfrontiranja. Dok jedni sarađuju sa okupatorom, drugi se pripremaju na oružani otpor i velika stradanja. Po opštem kritičkom sudu, Staničić je dostigao upravo u ovom romanu jedan od najvažnijih oblika naracije – jednostavnost i privlačnost pripovijedanja.

Tajne veriga su roman sa ljubavnom motivikom. Mladić sa crnogorskog primorja – Andrija i kći latinskog trgovca i brodovlasnika – Beatriče, strasno su zaljubljeni jedno u drugo. Međutim, roditelji se iz vjerskih razloga protive ovoj vezi, što predstavlja osnovu romanesknog sukoba. Nakon nasilnog razdvajanja, roditelji i brat Beatriče skrivaju se u Verigama, dok u epilogu romana trijumfuju Andrijina ljubav i upornost. Odgonetanje tajni Veriga, ponovni susret i nastavak srećnog života dvoje mladih predstavlja pobjedu dobra nad zlim, što je inače najčešći epilog kojim se završavaju Staničićeve proze. Priroda je u ostvarenjima ovog pisca povremeno nepredvidiva i surova; u njoj je mnogo uvala, podvodnih hridi i visova. Međutim, u njegovom djelu ne oseća se okovanost i skučenost, ono zrači ljubavlju, nadom, toplinom i vjerom u moć prijateljstva i solidarnosti.

Izraz i rečenički sklop u Staničićevim romanima, kao i većini proznih ostvarenja iz ove grupacije, uslovljeni su autorskom potrebom da predstave i slike budu jasne i komunikativne. O interesovanjima deteta i strukturnim postupcima kvalitetnog romana za decu Zorica Turjačanin piše: „Dječiji interes zaokupljen je vidljivom dimenzijom stvari, akcijom, sadržinom ljudskih preobražaja. Zato roman ostaje uglavnom vjeran fabuli što, naravno, ne isključuje raznovrsniju skalu oblikovnih postupaka, izmijenjenu tehniku i tehnologiju transponovanja životnih podataka u literarnu činjenicu djela. Začaravanje stvarnosti, pak, vrši se lirizacijom, poetizacijom, emocionalnim resursima pripovijedanja koji, na određen način, ostvarenju ove vrste uvijek daruju nešto od naivnosti bajke. Takva umjetnička profilacija ne protivrječi životu, nego istine sagledava iz drugog ugla, sa iskustvenih pozicija djeteta koje u sebi nosi svoj *kosmos u nastajanju*“.⁶

Romani za decu Anta Staničića pribjegavaju postupcima koji daju maha naivističkom duhu, koji ne znači uprošćavanje pogleda na život i njegove manifestacije ili infantilno poimanje događaja, već predstavlja pomak u stvaralaštvu nadograđen slikovitošću, iskrenošću i neobičnošću. Svijet romana za decu jeste svijet u kome su oni glavni protagonisti. U ovu literarnu vrstu spada i *Priča o Sunicima*, koja je poetizovani roman karaktera – djelo koje ne može ostaviti ravnodušnim nijedno dijete.

⁶ Zorica Turjačanin, *Metodički pristupi opisivanju u nastavi izražavanja*, u knjizi grupe autora: *Opisivanje u nastavi usmenog i pismenog izražavanja*, Svjetlost, Sarajevo, 1983, str. 81.

U Staničićevom književnom opusu namijenjenom deci, nadređeno mjesto imaju *Beskućine kuće*, roman sa psihološkom i socijalnom tematikom. „Bez vrsnih pomoraca nema ni admirala“, napisao je književnik u autorskom pogovoru ovom romanu. „A i jedne i druge rađala je Boka. S nekima od tih pomoraca drugovao sam još u osnovnoj školi. Nisam ih zaboravio ni kada sam počeo da studiram ekonomiju. To je bila velika greška u mom životu jer ekonomija i ja nemamo ničeg zajedničkog, ali šta da radimo – sudbinom čovjek ne može da upravlja. Zaposlio sam se u Beogradu u banci i tu me zatekao početak i kraj rata. Sreća mi se ipak osmijehnula. Slučaj je htio da se promijeni tok moga života. Na konkursu Radio-Beograda nagrađena je moja priča i tada je nastao preokret. Iz banke, u kojoj sam do tada radio, prešao sam u radio-stanicu i postao član redakcije emisija za djecu. Bilo je to 1948. godine. Moj prvi urednik bio je Voja Carić. Hvala mu, što kažu Bokelji – đe čuo i đe ne čuo, ali od tada je, što bi rekli mornari, sve pošlo kao lojem podmazano. Moj prvi roman *Mali pirat* prihvatio je i izdao Grigor Vitez 1956. i otvorio mi vrata velikih izdavača“.⁷

Radnju romana *Beskućine kuće* pisac smješta u kraj aprila 1667. godine, a kao mjesto odigravanja fabule na prološkoj granici djela određuje Risan, a na epiloškoj Prčanj. Kao što se može i iz naslova sagledati, on prati sudbine čuvenih bokeljskih porodica i njihovih potomaka, kao i velike promjene pozicija staleža u Boki datog perioda: „Kao što je Petar Beskuća neprimjetno stigao u Prčanj, tako je isto postepeno počelo da se topi i njegovo silno bogatstvo. Nestala su i njegova dva sina, nestali su i drugi potomci, ostale su samo kuće. One nisu izmišljene – i danas postoje“.⁸

Svojim posljednjim romanom *Nemirna*,⁹ Staničić priređuje svojevrsno čitalačko iznenađenje. Motiv ljubavi ovđe je obrađen u svojoj polivalentnosti, odnosno na više planova, tretiran kao ljubav između mladića i djevojke, roditelja i dece, kao i ljubav stanovnika primorja prema brodovima. Za bokeljske kapetane simbol starog i sigurnog života su jedrenjaci na kojima su upoznali čari plovidbe, dalekog svijeta, ljepote i opasnosti mora. Najednom dolazi novo vrijeme koje donosi pojavu prvih parobroda. Sudaru sa tim novim vremenom i potrebama odolijeva jedrenjak nazvan „Nemirna“, hrabro se boreći protiv bura i oluja koje u simboličnom pogledu predstavljaju sam život i njegova iskušenja.

Vlasnik ovog jedrenjaka je kapetan Špiro iz Dobrote koji svog sina Marka šalje da uči trgovinu u Trstu, svjesno ga sklanjajući da ne bude izlo-

⁷ Anto Staničić, *Pisac o sebi*, u romanu istoimenog autora: *Beskućine kuće*, IRO „Vuk Karadžić“, urednik Branko V. Radičević, Beograd, 1987, str. 160.

⁸ Anto Staničić, *Beskućine kuće*, IRO „Vuk Karadžić“, Beograd, 1987, str. 158.

⁹ Anto Staničić, *Nemirna*, Dečje novine, biblioteka Beli jelen, Novi Sad, 1991.

žen rizicima koji predstavljaju prijetnju njegovom jedrenjaku. Susret starog i novog vremena posebno dolazi do izražaja u tužnoj sudbini „Nemirne“, pa je ovo rijetko Staničićevo ostvarenje koje se završava na nesrećan način. Na uzburnakom moru, u Biskajskom zalivu, između španske obale i luke Kardif – jedrilica ne izdržavši tone sa teretom. Čuvši ovu potresnu vijest kapetan Špiro na kraju djela umire.

Kapetan Špirova ćerka Marija i mladi kapetan Božidar vjeridbom potvrđuju svoju ljubav, koja takođe ne ispada srećna. Motiv iščekivanja, prisutan na početku romana dominantan je u njegovom epilogu, u okviru kojeg kapetan Špiro izjednačava kazaljke svoga sata sa onima na crkvenom tornju, dok Marija sa neizvjesnošću čeka vjerenika da se vrati sa broda. Ovim djelom se živom i veselom spektru boja i raspoloženja u Staničićevim romanima dodaje i jedna tamna nijansa, potencirajući njihovu realističnost i uvjerljivost u oslikavanju životne zbilje koja je često nevesela. Otkrivajući bljeske čovjekovih moći i ljudskih sudbina, ostvarenje *Nemirna* čini krajnji doprinos oslikavanju kompleksnog temata života moreplovaca kojem je Staničić posvetio svoje životno djelo.

Osnovna narativna perspektiva u okviru koje su ispriповijedana Staničićeva ostvarenja namijenjena mladima jeste perspektiva sveznajućeg pripovjedača. Sveznajući pripovjedač predmetni svijet djela posmatra sa objektivističke visine, bivajući izdignut iznad oslikanih stvari i pojava. Ujedno, on biva obaviješten o svim mogućim sferama i segmentima kojima je junakovo ponašanje ili razmišljanje kanalisano i predisponirano. Takav pripovjedač često raspolaže opštim činjenicama iz sfere društvene ili socijalne stvarnosti, ali ujedno zalazi u sve skrivene kutove ličnog i intimnog junakovog života.

Poput svevidećeg oka, autor je prisutan u svakoj sceni, zna šta se istovremeno dešava na različitim mjestima, u sredinama koje su prostorno i vremenski udaljene. Ovakvo autorsko gledište ne podrazumijeva samo prikaz spoljašnjeg svijeta djela, već i stavove i razmišljanja junaka, odnosno poniranje u njihov unutrašnji duševni nukleus. Forme pripovijedanja uz naglašen postupak individualiziranja i psihologizacije lika jesu komponente zbog kojih je cjelokupno Staničićevo djelo i danas veoma moderno. *Izabrana djela* Anta Staničića publikovana su u pet tomova pod zajedničkim nazivom *Zaliv admiral* (Beograd, 1982).

Romani za decu često posjeduju čitavu lepezu različitih značenja i ideja, od rodoljubive, pedagoške, vaspitne, do saznejne, zabavne i obrazovne. U svakoj od navedenih sfera Staničićevi romani su veoma bogati. Anto Staničić odabira i „propušta“ samo najdragocjeniji životni materijal koji pretače u strukturu svojih romana, da bi posredstvom empatije čitalac podsvjesno transponovao vlastita iskustva locirajući se u „kožu“ junaka djela. Upoznajući se

sa svojim literarnim ljubimcem, strahujući nad njegovom glavom i sudbinom, radujući se njegovom uspjehu, osećajući prazninu pred njegovom životnom promašenošću – on i sam postaje aktivni elemenat u egzistiranju romana.

Stoga se razvijen motivacioni okvir njegovih djela, sa kojim se konstantno prepliće zanimljiva organizacija vremena pripovijedanja – javlja kao osnovni kvalitet ove proze. Navedeni segmenti štiva djeluju kao da pripadaju istom narativnom kontekstu; riječ je o mnoštvu događaja među kojima se pripovijeda o periodu kroz koji duvaju vjetrovi dvaju suprotnih svjetova mora i kopna. Staničić za epizode bira događaje novelističkog tipa, koji predstavljaju krupne i značajne fabularne intrige.

Posebno treba istaći zanimljivo strukturiranje romana koje sprovodi ovaj stvaralac – poigravajući se vremenskim planovima pripovijedanja, on često interpolira u osnovnu narativnu nit i junakova sećanja koja su u vezi sa konkretnim događajima. U tom smislu motivacija uvođenja ovih „iščeka“ raznih reminiscencija, uvijek je opravdana u prethodnim poglavljima.

Ostvarenja Anta Staničića su privlačno i uzbudljivo štivo koje se po svojoj slojevitosti i složenosti nalazi na prelazu iz dečije u omladinsku književnost. Umjetničku ljepotu ovih ostvarenja predstavljaju naglašena slikovitost, pažljiv izbor neobičnih doživljaja, hrabrost, čovjekoljubivost i požrtvovanost glavnih junaka. U slikama mora i brodoloma, latinske lukavosti, ribarske jednostavnosti, borbe između pravde i nepravde, realizovane su istorijske teme iz primorskog života, oplemenjene porukama i značenjima trajnog i univerzalnog karaktera.

Literatura:

Izvori:

- Staničić, Anto, *Beskućine kuće*, IRO „Vuk Karadžić“, Beograd, 1987, str. 158.
- Staničić, Anto, *Nemirna*, Dečje novine, biblioteka Beli jelen, Novi Sad, 1991.

Literatura:

- Ceković, Ivan, *Poznanstva s dečjim piscima (Anto Staničić)*, autorsko izdanje, Beograd, 1972, str. 114.
- Marković, Slobodan Ž., *Djelo za mlade Anta Staničića*, u hrestomatiji Slobodana Kalezića: *Crnogorska književnost u književnoj kritici VI (Neorealizam I)*, Univerzitet Crne Gore, 2003, str. 292.

- Marković, Slobodan Ž., *Društvena angažovanost u literarnom stvaralaštvu za decu*, u knjizi istoimenog autora: *Zapisi o književnosti za decu III (pojave, žanrovi, recepcija)*, Beogradska knjiga, Beograd, 2003, str. 164.
- Racković, Nikola, *Leksikon crnogorske kulture*, Društvo za očuvanje crnogorske kulturne baštine, Podgorica, 2009, str. 827–828.
- Turjačanin, Zorica, *Metodički pristupi opisivanju u nastavi izražavanja*, u knjizi grupe autora: *Opisivanje u nastavi usmenog i pismenog izražavanja*, Svjetlost, Sarajevo, 1983, str. 81.
- Vuković, Novo, *Uvod u književnost za djecu i omladinu* (poglavlje: *Avanturistički roman*), ITP Unireks, Podgorica, 1996, str. 298–309.

Sofija KALEZIĆ

NOVELS FOR CHILDREN AND YOUTH BY ANTO STANIČIĆ

The author of this paper reflects on the prose achievements of Anto Staničić (Tivat, 1909 – Belgrade, 1991), who managed to create one of the best quality forms of Montenegrin youth literature. His novels *Mali pirat*, *Bambusov štap*, *Ratni brod*, *Velika sultanija*, *Afrikanac*, *Galebovo gnezdo*, *Kojim putem*, *Afrikanče?*, *Priča o Sunici*, *Beskućine kuće*, *Tajne veriga* and *Nemirna* and prose collections *Binga*, *Minuš* and *Đerdan* artistically convey the stories of Budva, Tivat, and Boka Kotorska Bay, while most of the associations are related to the writer's childhood, travel and sailing. In his works, events are described in a very dynamic and talented way. Heroes' experiences are unusual, while the language of Boka Kotorska is lively and full of words of Italian origin and archaisms, which gives special charm to his works for readers of all ages.

Key words: *literature, pupils, youth, novel, Adriatic, adventures, pirate*